

Олександр Белов,

Заслужений діяч науки і техніки України,
лауреат Державної премії України
в галузі науки і техніки,
Почесний доктор Національного
інституту стратегічних досліджень,

Микола Дедков,

кандидат історичних наук, професор,
декан гуманітарного факультету
Національного університету «Запорізька політехніка»,

Георгій Шаповалов,

д.і.н., професор, завідувач кафедри
українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»

ІКОНОГРАФІЯ ПРАСЛОВ'ЯНСЬКОГО ІВАНКОВЕЦЬКОГО ІДОЛА ПЕРУНА: ПОШУКИ ВИТОКІВ

Метою дослідження є створення іконографії унікального праслов'янського Іванковецького ідола Перуна з Хмельниччини. В ході реалізації мети виявлено та реконструйовано пошкоджені деталі скульптури. Особлива увага приділена виявленню символів озброєння бога грози тризубом, двозубами та мечем. Встановлено композиційні ідентичності в зображеннях на праслов'янському Іванковецькому ідолі Перуна та на давньослов'янському Збручанському ідолі. Створено іконографію об'єкту і вказано на її аналогії з образами богів грози Давнього Сходу.

Ключові слова: ідол Перуна, Іванківці, двозуби, тризуб, меч, праслов'янський, Збручанський ідол, бог грози.

Звернення до теми іконографії праслов'янського ідола Перуна із села Іванківці Хмельницької області є продовженням дослідження цього рідкісного артефакта черняхівської культури, розпочатого нами у 2023 р. Адже його унікальність полягає в присутності на ньому сакральних знаків у вигляді двозубів і тризуба. Інтерпретовані, як зброя бога грози Перуна, у вигляді двозубів/блискавок та тризуба/блискавки (Белов, Дедков, Шаповалов, 2023, с. 15), вони зобов'язують нас розглянути Іванковецького Перуна як надважливе джерело, що надає можливість вперше датувати появу цих сакральних символів на українських територіях ще у II-V ст.

Раніше ми зауважували, що протягом більш ніж 70 років від часу його відкриття, ідол Перуна згадується практично у всіх працях, присвячених дослідженню слов'янського язичництва. За роки незалежності України увага українських науковців до цього сакрального об'єкту посилилась. «Більшість з них ототожнюють скульптуру ідола, що тримає в лівій руці якусь зброю, саме із давньослов'янським язичницьким богом Перуном» (Белов, Дедков, Шаповалов, 2023, с. 11). Але наразі нами використовуються, у якості джерел, лише ті праці, які містять оригінальний текстовий опис або зображувальну інформацію про наявність тих чи інших рис та деталей цього неповторного твору ранньосередньовічних язичницьких скульпторів.

Тож, джерельною базою для створення іконографії Іванковецького ідола Перуна стали, по-перше, сама скульптура ідола із колекції Кам'янець-Подільського державного історичного музею-заповідника. Вона неодноразово була обстежена авторами та спеціально сфотографована за різних умов освітлення протягом 2023–24 рр.

По-друге, авторами були залучені наукові звіти та публікації дослідників цієї пам'ятки. Вперше зустрічаємо опис скульптурного зображення ідола у селі Іванківці у звіті про роботу Середньодністровської експедиції ІА АН УРСР в 1951 р. В ньому один з відкривачів пам'ятки, М. Брайчевський, зазначає наступне: «Відбита ліва частина голови, а також ніс. Загальне виконання ... ідола відрізняється більшою ретельністю. Цілком чітко передані борода, вуса, очі, ніс /відбитий зовсім нещодавно/. На тулубі виразно помітні розташування рук, складених на грудях і меча, що йде

від правої руки навскіс через тулуб. Зображення ніг відсутнє, але, ймовірно, нижня частина статуї відбита.

При косому освітленні в нижній частині правого боку є якісь подряпини або насічки; серед них начебто помічається зображення, що нагадує «знаки Рюриковичів» (Брайчевський, 1951, арк. 10, с.).

Значну увагу опису ідола Перуна приділив С. О. Семенчук у дисертаційному дослідженні «Осередки язичництва Лівобережжя середньої Подністрянщини (XI ст. до н. е. – XIII ст. н. е.)» (2018, сс. 176–177). Відзначивши, що на скульптурі помітні сліди вивітрювання, автор описує загальну збереженість ідола як задовільну, вказуючи на відсутність лівої частини голови та носу. С. О. Семенчук погоджується з висновками попередніх дослідників щодо того, що виконання скульптури вирізняється особливою ретельністю. «На фронтальній частині ідола, – пише він, – видно зображення рук, складених на грудях, та меча, який утримує права рука навскіс через увесь тулуб... Досить чітко передано бороду, вуса, очі, ніс» (2018, с. 176). Наголосивши на тому, що борода в народній традиції – ознака мужності, втілення життєвої сили, росту, плодючості і це також атрибут різних персонажів, об'єкт деяких ритуальних актів, предмет медіатор, за допомогою якого здійснюють магічний вплив, С. О. Семенчук робить висновок: «Здебільшого бороду зображують як атрибут бога» (2018, с. 176). Цікавими є його акцентування на припущенні щодо того, що на ідолі Перуна з Іванківців було зображено саме меч, а не інша зброя. «Меч у слов'янській міфології, – пише С. О. Семенчук, – наділений специфічною символікою, яка зводиться переважно до протиставлення життя-смерть. Він символізує вищу справедливість... Меч ототожнювався із блискавкою – символом бога-громовержця» (2018, сс. 176–177). Він також наводить, можливо найважливішу, цитату з праці Брайчевського М. Ю. і Довженка В. І. «Поселення і святилище у селі Іванківці в Середньому Подністров'ї»: «При косому освітленні в нижній частині правого боку проглядаються зображення знаків, можливо, князів династії Рюриковичів», і додає слово «тризуб» (2018, с. 177).

С. Смірнова у своїй, дуже актуальній, праці «Іванковецькі ідоли: проблеми та перспективи дослідження», описуючи ідола, наводить його розміри: висота – 2,35 м, ширина – 0,52 м, товщина – 0,38 м. За С. Смірноюю, язичницьке божество зовні виглядає як бородатий чоловік з правою рукою на грудях. Авторка зазначає, що в лівій руці він тримає меч, який розміщений від руки навскоси через тулуб. Внизу, з правого боку, на ідолі зроблено насічки у вигляді тризуба. У своєму описі вона підкреслює: «На його правій руці детально вирізьблені пальці, чого немає в інших ідолів». Характерною рисою цієї скульптури, на думку С. Смірної, також є те, що очі та рот на її обличчі мають вигляд заглибин (2018, с. 92, рис. 5).

По-третє, для створення іконографії Іванковецького ідола Перуна було використано такі важливі зображувальні історичні джерела, як його фотографії та малюнки. Зокрема, була вивчена фотографія об'єкта з вже згадуваної публікації С. Смірної (2018, с. 99, рис. 5). Саме вона також була обрана у якості базової фотографії для створення іконографії ідола (фото 1).

Опрацьовано малюнок зі спільної статті «Монументальна скульптура слов'ян» І. С. Винокура і Р. В. Забашти у фаховому журналі «Археологія» (1989, с. 66, рис. 1. 7). З ґрунтовної праці Р. В. Забашти «Скульптура слов'ян-язичників і художня традиція античного світу (до проблеми історико-культурної сув'язі)», були опрацьовані кольорове фото високої якості та ще один малюнок ідола Перуна (2009, с. 34, іл. 5). В цій роботі автор вказує, що обличчя у «іванковецької статуї-півфігури бога-бороданя вимодельовано ... достатньо виразно.... Що більше, останній образ наділений певною фізіономічною характеристикою: його риси виражають стан напруженості й суворості. Наразі не зайве відзначити й доволі точно пророблену анатомічну форму уцілілого передпліччя правої руки персонажа» (2009, с. 26, іл. 5).

На першому етапі наших додаткових досліджень, у 2023 р., було з'ясовано, що наявний тризубий символ має непогану збереженість. В дуже сприятливих погодних умовах також виконано його фотофіксацію з наступною прорисовкою. Це уможливило виконання наукової комп'ютерної графічної реконструкції зображення тризуба/блискавки з наступним максимальним співставленням його із оригіналом на фото скульптури.

Було встановлено, що зображення символу тризуба розташоване горизонтально так, що верхів'я його зубців співпадають з правим краєм лицевої частини стели. Бокові зубці зображені майже симетрично, але мають трохи різну ширину в середніх частинах. Середній зуб потоншений в центральній частині, що надає йому і всьому образу символу своєрідної художньої довершеності. Нижня частина тризуба майже симетрично заовалена і переходить у подовжене руків'я підтри-

кутної форми (фото 2). Зауважимо, що це перше відоме українській історичній науці ранньосередньовічне зображення тризуба, яке, саме завдячуючи цьому руків'ю підтрикутної форми, має тяглість у численних класичних зображеннях тризубів пізніших часів Київської Русі (на монетах, зброї, прикрасах, плінфах, посуді, тощо (Белов, Дедков, Шаповалов, 2023, с. 13).

На другому етапі досліджень, проведеному в 2024 р., подібна технологія була успішно застосована до ще двох зображень сакральних символів, що розміщені на скульптурі над вище описаним тризубом. Так само, як і він, вони розташовані горизонтально і також направлені зубцями праворуч. Ці два зображення символів на ідолі, більше нагадують двозуби і, так само, мають бути ототоженні з образом блискавки (фото 2).

Звернемо увагу на те, що всі три символи мають практично однакові розміри. Але вони дуже відрізняються один від одного за формою і збереженістю. Найкраще зберігся символ блискавки який зображений найнижчим. На вигляд він пізніший за більш знайомий тризуб, що нагадує «знаки Рюриковичів!» (Брайчевський, 1951, арк. 10). Найгірше зберігся верхній символ у вигляді архаїчного, потужного, із широкими двома зубами, двозуба з маленьким середнім зубчиком. Він, ймовірно, був виготовлений одночасно із поруч зображеним мечем. Символ, розташований всередині, виглядає як своєрідна переходова форма: це вже не зовсім двозуб, бо в ньому вже є третій центральний зуб. При цьому, за шириною він майже дорівнює ширині двох його бічних зубів, а довжина його досягає половини їхньої довжини.

Викладене дає право зробити наступне важливе припущення: описані сакральні знаки є різночасними. Тобто, вони нанесені на поверхню ідола в різний час. Вважаємо, що першим був нанесений знак у вигляді двозуба, який розташований безпосередньо біля вістря меча опущеного вниз. За значний час використання ідола, при проведенні ритуалів та під впливом різних факторів, символ втратив якість зображення. Виникла необхідність у його відновленні заміною нового зображення і такий знак був нанесений нижче місця розташування попереднього. Зрозуміло, що важко розрахувати за який час зображення на поверхні вапняку могло прийти в такий стан, що його треба було замінювати. Скоріш за все, це відбувалося протягом багатьох поколінь і могло тривати століття. За цей досить довгий час відбувалися зміни у деталях зображуваних символів бога грози Перуна. На зміну його двозубого символу блискавки приходив новий символ у вигляді тризуба. Тож, форми головного символу бога грози, змінюються під час оновлення, але божественна сутність його зберігається.

На це, опосередковано, вказують і міркування щодо тривалості його використання, першовідкривачів ідола Перуна із села Іванківці М. Ю. Брайчевського і М. В. Довженка. «Вивчення іванковецьких ідолів, – писали вони, – відкрило нову сторінку в пізнанні давньослов'янської язичницької ідеології. З'ясовуються, зокрема, її глибокі корені: якщо Збруцький ідол небезпідставно датується IX–X ст.ст., то нині генетична традиція його йде вглиб часів, принаймні на півтисячоліття. ... Іванковецьке святилище, виникнувши десь в період розквіту черняхівської культури (мабуть біля III–IV ст.ст. н. е.) продовжувало існувати і значно пізніше – можливо, і тоді, коли саме поселення вже припинило своє існування. Про це з усією безсумнівною свідчать знахідки кераміки середини і другої половини I тисячоліття н. е.» (1967, с. 262).

Виявлений комплекс з трьох сакральних символів, на лицевій стороні скульптури Перуна із села Іванківці, є найпотужнішою та найціннішою науковою складовою цієї пам'ятки. Вона надзвичайно важлива для праслов'янської історії Європи своєю унікальною інформативністю. Це своєрідна ранньосередньовічна «абетка» для унаочнення трансформаційного процесу перетворення язичницького символу божественної зброї бога Перуна з блискавки/двозуба на блискавку/тризуб. Одночасно, це і матеріальне підтвердження того історичного факту, що витoki ідентичності українського державного герба сягають раннього середньовіччя. Розуміючи, що ідол, безумовно, не мав одночасно всі три варіанти виконання сакральних знаків, автори ілюструють статтю зображенням іконографії, на якій вміщено найбільш раннє зображення у вигляді двозуба/блискавки (фото 4).

Дослідження дозволило конкретизувати яку саме зброю, окрім двозубів/блискавок та тризуба/блискавки, ще було зображено на ідолі Перуна. Питання про вірогідність присутності в його лівій руці списа або бойової палиці, відпало після того, як було виявлено наступне. На збільшеному знімку можна розгледіти, що пальці лівої руки ідола зображені стиснутими в кулак, який щось тримає. А великий палець цієї руки зображено, як покладений на верхів'я рукоятки якоїсь холодної зброї. На форму цієї зброї чітко вказують прямі і паралельно подовжені (2–3) лінії, що йдуть «від правої руки навскіс через тулуб» (Брайчевський, 1951, арк. 10). Вони поганої збереженості, але присутні на кам'яній поверхні скульптури.

На прийняття рішення, щодо зображення саме меча, вплинув також порівняльний аналіз зображень Іванківського ідола Перуна із багатоликою язичницькою скульптурою слов'янського бога Святовіда або Збручанським ідолом. Для цього було використано у якості джерела якісне фото рельєфного зображення бога Перуна на цій скульптурі з Краківського археологічного музею (фото 5). Воно було зроблене 2009 р. істориком і археологом, завідувачем відділу давньої історії Тернопільського обласного краєзнавчого музею О. Гаврилюком (Снітовський, 2018). Відомо, що один із рельєфів на цій скульптурі багатьма істориками давно вважається зображенням бога Перуна. Так, ідентифікував його, наприклад, в своїй ґрунтовній праці «Духовна культура давніх слов'ян» Д. Н. Козак, назвавши його «бог-воїн з шаблею – Перун». (Козак, 1999, с. 634). На зображенні Перуна із Збручанської скульптури бачимо, що на поясі у цього божества висить зброя типу короткого палаша або меча раннього типу.

Зважаючи на те, що Іванковецький ідол датується черняхівським часом, ми використали для реконструкції зображення меча із новітньої праці Бартоша Контни «Археологія війни. Дослідження зброї варварської Європи в римський період і період переселення народів». Довгий двосічний меч було знайдено при розкопках поховання вояка, можливо гепіда за походженням, у місцевості біля поселення Юшкова, Гданського округу в Польщі. Меч типу спата, (фото 4) знайдений у цьому похованні, датується часами вельбарської культури (Kontry Bartosz, 2023, с. 92, фото 3, 13). Відомий фахівець в галузі археології Східної Європи римського часу та доби Великого переселення народів, зокрема з проблем черняхівської та вельбарської культур, Б. В. Магомедов, зазначає, що «На початку пізньоримського часу, тобто у III–IV ст., – на основі вельбарської культури розвивається черняхівська культура» (Магомедов, 2001, с. 70).

Виходячи з того, що подібні мечі, хронологічно та типологічно апріорі, могли бути відомими жерцям з черняхівського поселення відкритого в селі Іванківці, ми і використали його для реконструкції втрачених частин ідола Перуна при створенні його іконографії.

Фотографія рельєфу бога Перуна на Збручанській скульптурі з Краківського музею дозволила також виявити пояс на Іванковецькому ідолі Перуна. В правій його частині, під кулаком лівої руки, більше ніж на половину ширини скульптури збереглися залишки двох паралельних горизонтальних ліній. На місці перетину їх з мечем є значні втрати через пошкодження. Такі самі пошкодження є і в лівій частині цього зображення. На нашу думку, це залишки зображення військового поясу подібного до того, що утримує зброю на Збручанському ідолі.

Відсутність зображення ніг на рельєфі Збручанського бога Перуна дає можливість припустити, що на Іванковецькому ідолі Перуна вони, так само відсутні від часів його створення.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що поставлена авторами мета, щодо створення іконографії праслов'янського Іванковецького ідола Перуна з Хмельниччини досягнута. Після додаткового обстеження об'єкту дослідження та фотофіксації виявлених деталей, було проведено виконання графічної візуалізації з використанням комп'ютерної графіки. Суцільними лініями в іконографії ідола наведено реально існуючі деталі скульптури, а пунктирними лініями – її втрачені частини (фото 4).

Завдячуючи наявній іконографії, образ ідола набуває статусу історичного об'єкту з якісно новим інформаційним рівнем. Язичницький бог Перун, у вигляді суворого чоловіка з вусами і бородою, тепер не просто має руки «складені на грудях». Долоня його правої руки, у молитовному жесті, покладена на серце. На стегнах бог Перун має військовий пояс. В кулаку лівої руки божество тримає рукоять сакрального меча опущеного навскіс і вниз. На ділянці, між мечем і правим краєм скульптури, виявлено велике зображення двозуба/блискавки. Зображені поруч меч і двозуб підкреслюють могутність головного небесного бога праслов'ян Перуна.

На завершення, нагадаємо добре відомий уривок з праці Прокопія Кесарійського «Війна з готами» про головного бога праслов'ян у VI ст. н. е. «Племена ці, склавинів і антів, не управляються однією людиною, – писав він, – але здавна живуть у народовладді. Вони вважають, що один із богів – творець блискавок – єдиний володар всього, і йому приносять у жертву биків і всяких жертвних тварин... Також шанують вони і ріки, і німф, і деякі інші божества...» (1950, с. 297). Відтепер, маємо чудову ілюстрацію до дуже важливої інформації від самовидця, щодо усвідомлення язичницького світосприймання, мешканців українських територій у ранньому середньовіччі.

Щодо більш ранніх періодів світової і європейської історії, пов'язаних з появою образу бога грози озброєного мечем та тризубом/блискавкою або двозубом/блискавою, варто вкотре згадати видатного українського професора історії М. О. Міллера. У своїй праці «Матеріали до питання за тризуб» виданій у Мюнхені 1947 р., він вказував, що це відбулося на приморських територіях

Нижнього Єгипту, Месопотамії і Вавилону у III–II тис. до н. е. А найбільшого розповсюдження, на його думку, тризуби і двозуби набули в Ассирії. Там, зокрема, на початку I-го тисячоліття до н. е. найчастіше зустрічається на Царських стелах зображення бога грози. Звичайно його зображували таким, що стоїть обличчям праворуч у позі наступу перед нанесенням удару. На його голові рогатий шолом, іноді з наверхом, одягом є коротка спідниця і з мечем на поясі. Обличчя бога завжди з бородою та вусами. У піднятій правиці в нього молот або сокира, а лівою рукою він тримає громовицю у вигляді тризуба (фото 6). М. Міллер не виключав можливість того, «що в зв'язку з Месопотамською культурою, яка мала значний вплив на Егейський світ, тризуб з'являється і в Крито-Мікенській культурі, і далі – в грецькій митології» (Міллер, 1947, с.14).

Сучасні численні дослідження, іконографії богів грози Давнього Сходу, повністю підтверджують ідеї М. О. Міллера, про шляхи виникнення та поширення цього яскравого образу одного з головних богів прадавньої язичницької релігії землеробських цивілізацій (Bunnens, Hawkins, Leirens, 2006; Green Alberto R. W. 2003).

ЛІТЕРАТУРА

- Белов О., Дедков М., Шаповалов Г. Іванковецький ідол Перуна з Хмельниччини – унікальне джерело до ранньосередньовічної історії українського тризуба. XVII Подільська наукова історико-краєзнавча конференція: матер. наук. істор.-краєзн. конф. м. Хмельницький, 22 вересня 2023 р./ редкол.: Ю. В. Телячий (гол. та ін.). Хмельницький: ХКТЕІ, відділ наукової роботи. 2023. С. 11-17.
- Брайчевский М. Ю. Звіт про роботу Средньодністровської експедиції ІА АН УРСР в 1951 р. (с. Іванківці). Кам'янець-Подільська область. Науковий архів Інституту археології НАН України. Спр. 1951/9 б. 44 арк.
- Брайчевский М. Ю., Довженок В. И. Поселение и святилище в селе Иванковцы в Среднем Поднестровье. Материалы и исследования по археологии СССР. 1967. № 139. С. 238–262.
- Винокур І. С. Забашта Р. В. Монументальна скульптура слов'ян. Археологія. 1989. № I. С. 65-78,
- Забашта Р. Скульптура слов'ян-язичників і художня традиція античного світу (до проблеми історико-культурної сув'язі). Студії мистецтвознавчі. Київ: ІМФЕ НАН України. 2009. № 3(27). С. 20–39.
- Козак Д. Н. Духовна культура давніх слов'ян. Історія Української культури. Історія культури давнього населення України. Т. 1. Київ: Вид-во «Наукова думка». 1999. С. 620–666.
- Магомедов Б. В. Гепіди. Історичні відомості та археологічні реалії. Археологія. 2001. № 2. С. 70–76.
- Міллер М. О. Матеріали до питання за тризуб. Рід та Знамено: Часопис присвячений знаменництву та родовідній справі. Мюнхен, 1947. Зшиток 1. С. 12–16.
- Прокопий Кесарийский. Война с готами / Пер. с греч. С. П. Кондратьева, вступ. ст. З. В. Удальцовой. М.: Изд-во АН СССР, 1950. – 517 с.
- Семенчук С. О. Осередки язичництва Лівобережжя середньої Подністрянщини (XI ст. до н. е. – XIII ст. н. е.): дис. канд. іст. наук: 07.00.01. Кам'янець-Подільський. 2018. 305 с.
- Смірнова С. Іванковецькі ідоли: проблеми та перспективи дослідження. «Археологія & Фортифікація України». Збірник матеріалів VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. [редкол.: О. О. Заремба (відп. ред.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: ПП Буйницький О. А. 2018. С. 92–98.
- Снітовський О. Таємниці Збруцького ідола. Фото Олега Гаврилюка [online]. Режим доступу: // <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2584103-taemnici-zbruckogo-idola.html> [Дата звернення: 18 жовтня 2023].
- Bunnens G., Hawkins J. D., Leirens I. A new Luwian Stele and the Cult of the Storm-God at Til Barsib-Masuwari. Tell Ahmar II. Louvain / Paris / Dudley: 2006. 174 p. 122 fig.
- Green Alberto R. W. The Storm-God in the Ancient Near East. EISENBRAUNS Winona Lake. Indiana: 2003. 360 с.
- Kontny Bartosz. The Archaeology of War. Studies on Weapons of Barbarian Europe in the Roman and Migration Period. Brepols Publishers: 2023. 264 p.

Oleksandr Belov,
Honored Scientist and Engineer of Ukraine,
Laureate of the State Prize of Ukraine in Science and Technology,
Honorary Doctor of the National Institute for Strategic Studies,

Mykola Diedkov,
PhD in History, Professor,
Dean of the Faculty of Humanities,
Zaporizhzhia Polytechnic National University

Heorhii Shapovalov,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Studies and General Language Training,
Zaporizhzhia Polytechnic National University

ICONOGRAPHY OF THE PROTO-SLAVIC IVANKIVTSI IDOL OF PERUN: SEARCHING FOR ORIGINS

The aim of the study is to develop the iconography of the unique Proto-Slavic Ivankivtsi idol of Perun from the Khmelnytskyi region. In the course of the research, damaged details of the sculpture were identified and reconstructed. Special attention is given to identifying the symbols of the thunder god's armament – trident, bidents, and sword. The study reveals compositional similarities between the depictions on the Proto-Slavic Ivankivtsi idol of Perun and the Old Slavic Zbruch idol. The iconography of the object has been created, and its analogies with depictions of thunder gods from the Ancient East are indicated.

Keywords: *Perun idol, Ivankivtsi, bident, trident, sword, Proto-Slavic, Zbruch idol, thunder god.*

Фото 1.
Ідол Перуна
з тризубами

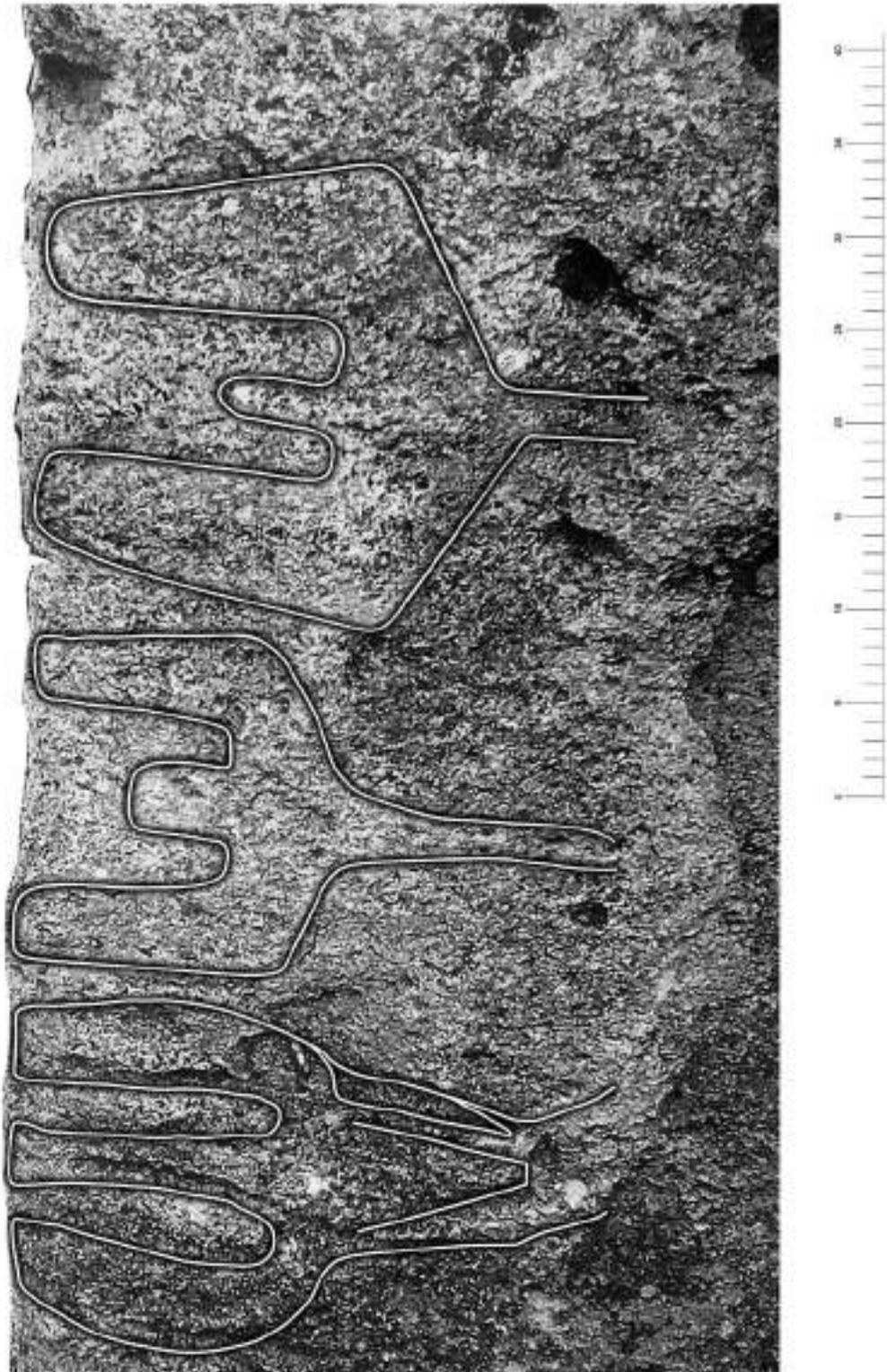

Фото2. Прорисовки тризубів на ідолі Перуна з с. Іванківці Новоушицького р-ну

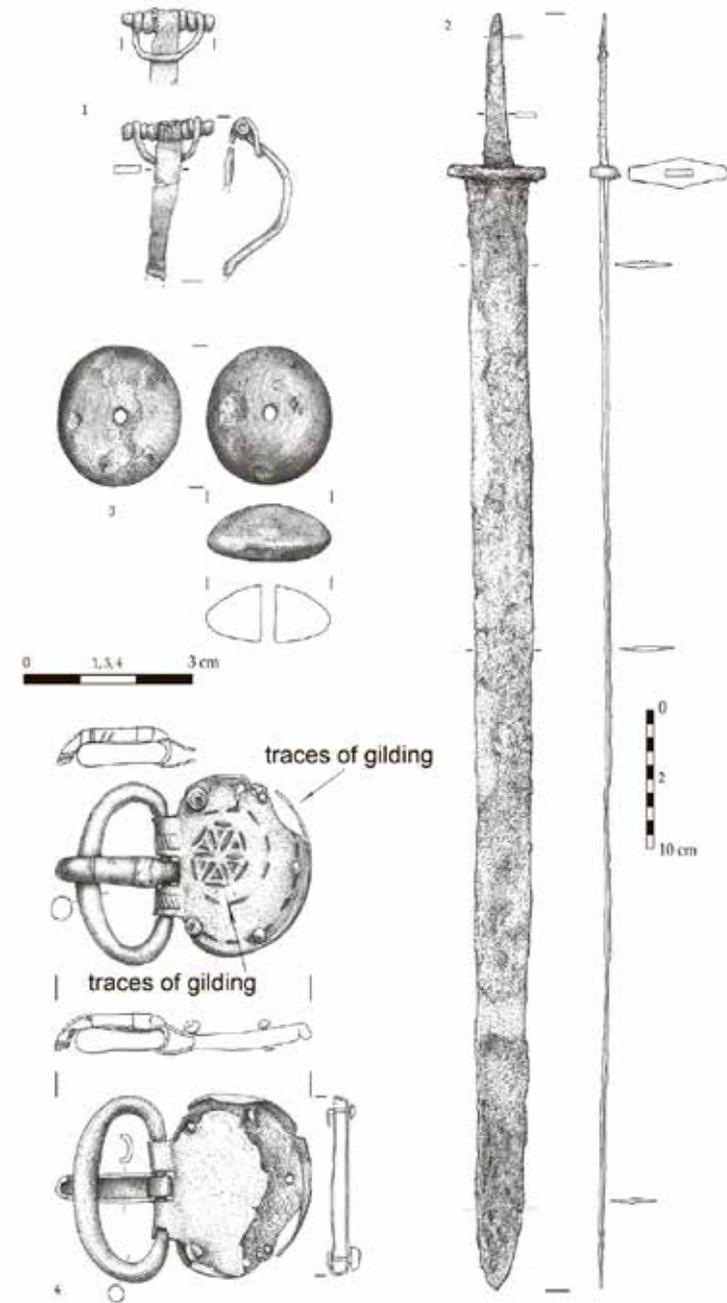

Фото 3. Довгий двосічний меч, с. Юшков, Гданського округу Польща. Вельбарська культура

Фото 4. Прорисовка зображень на ідолі Перуна з с. Іванківці Новоушицького р-ну

Фото 5. Збруцький Святovit.
Рельєфне зображення бога Перуна
з Краківського археологічного музею

Фото 6. Ассирійська стелла
початку I-го тисячоліття до н. е.
Зображення бога грози